

AZ SZTE MFK HATÁSA A HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI KISTÉRSÉG HUMÁN ERŐFORRÁSAIRA AZ EZREDFORDULÓ UTÁN

KIS KRISZTIÁN

Szegedi Tudományegyetem Mezőgazdasági Főiskolai Kar
Gazdálkodási és Vidékfejlesztési Intézet
6800 Hódmezővásárhely, Andrásy út 15.
kis@mfk.u-szeged.hu

ABSTRACT – The effect of SZTE MFK on human resources in the Hódmezővásárhely micro-region after the millennium

The aim of the research is to examine the turn-out of agricultural experts of the University of Szeged College of Agriculture (SZTE MFK) and to reveal the effect of SZTE MFK on human resources in the Hódmezővásárhely micro-region. In the framework of the research I examined the educational catchment area of SZTE MFK in accordance with different territorial levels. As a result I could designate the educational catchment areas of different extension. Thus, the most relevant areas are the Hódmezővásárhely micro-region, Csongrád county and the South Great Plain region. The results of the research have proved the effect of SZTE MFK on human resources of Hódmezővásárhely micro-region as well.

Kulcsszavak: humán erőforrás, vidéki erőforrások, városi funkció, Hódmezővásárhelyi kistérség, oktatási vonzáskörzet

Keywords: human resource, rural resource, city function, Hódmezővásárhely micro-region, educational attraction area

BEVEZETÉS

A vidék a térben létezik és egy sajátos és komplex természeti, gazdasági és társadalmi téregységet jelent. Ebből adódóan FEHÉR (2005) a vidéki területeken létrejövő és működő sajátos regionális gazdaságot a más típusú regionális gazdaságoktól való megkülönböztetés miatt vidékgazdaságnak nevezi. FEHÉR (2005) szerint „A vidéki helyek vagy települések nem városi jellegűek, a várostól általában megkülönböztethetők. Ugyanakkor a vidéki helyek bármely értelemben csak akkor léteznek, ha vannak városok, nagyvárosok. Ilyen módon a vidékgazdaság olyan modellben fogalmazható meg, amelyben van városi központ, és annak van vidéki háttere.” BELUSZKY ÉS GYÓRI (2004) megfogalmazásában „...a város a településállományon belül kialakult földrajzi munkamegosztás terméke; e munkamegosztásban a központi szerepkört betöltő település, amelyben a városi alapfunkciók¹ megfelelő mennyisége és sokfélesége tömörült; olyan település tehát, ahol a lakosság nem mindennapi igényeit kielégítő tevékenységek, intézmények koncentrálnak.” FEHÉR (2005) könyvében rendszerezte a vidékgazdaság erőforrásait és öt erőforráscsoportot alakított ki: humán erőforrások (vidéki emberek és közösségeik), természeti erőforrások, táj- és tájképi erőforrások, települések, egyéb erőforrások. Fehér szerint az infrastruktúra egyes elemei beintegrálódnak az egyes erőforráscsoportokba, így az infrastruktúra egyértelműen része a vidékgazdaság erőforrásainak.

¹ A városi alapfunkciókon vagy központi funkciókon a szolgáltató ágazatok hierarchiájában magasabb szinteken álló, kevésbé mindennapi igényeket kielégítő intézményeket, tevékenységeket értjük (tehát pl. a közép- és felsőfokú oktatást stb.), melyek szolgáltatásaikkal, „városi javakkal” az e szempontból funkcióhiányos „vidéket” is ellátják (BELUSZKY ÉS GYÓRI, 2004).

Az előbbieken leírtakat, valamint ABONYINÉ (2003) infrastruktúra definícióját² és FEHÉR (2005) erőforrás-osztályozását alapul véve az SZTE MFK mint városi intézmény, és mint a Hódmezővásárhelyi kistérség gazdaságának egyik erőforrása lehetővé teszi Hódmezővásárhely számára a felsőoktatás funkciójának ellátását, befolyásolva a település, a kistérség, illetve az oktatási vonzáskörzet humán erőforrásait.

Az 1960-as évek elején jelent meg, az emberi tőke fogalma, amely az emberi tényezőt a képességek és készségek, valamint a képzettség felől definiálta. Ebben a felfogásban az emberi erőforrás hasonlatos a termelés fizikai tőketényezőihez, ugyanis beruházások révén (befektetés az emberi tőkébe – oktatás, képzés stb.) az emberi tőke fokozható, aminek eredményeként a termelékenység és a jövedelmezőség növelhető, hiszen az emberi tényező meghatározó szerepet játszik más termelési tényezők hatékony felhasználásában. COLEMAN (1998) szerint ahogyan a tárgyi tőke a nyersanyag termelését elősegítő eszközzé alakításával keletkezik, az emberi tőke a személyek olyan átforgatásával jön létre, amely új cselekvésmódokat lehetővé tevő készségekkel és képességekkel ruházza fel őket.

A települések és a különböző területi egységek teljesítményét és fejlődését nagymértékben meghatározza azok versenyképessége, amelyet több közvetlenül vagy közvetve ható tényező befolyásol. A régiók, térségek és városok versenyképességét meghatározó jellemzőket LENGYEL (2000) foglalta egységes rendszerbe az ún. piramismodell segítségével. A versenyképességet meghatározó jellemzők és tényezők három egymásra épülő szintje adható meg: 1. az alapkategóriák (jövedelem, munkatermelékenység és foglalkoztatottság); 2. az alaptényezők (az alapkategóriákat közvetlenül meghatározó tényezők); 3. a sikeresség faktorai (az alapkategóriákat és alaptényezőket közvetetten befolyásoló tényezők). A piramismodell szerint a versenyképességet befolyásoló egyik legfontosabb hatóerő, illetve alaptényező a humán vagy emberi tőke, amely egyaránt hat a munkatermelékenységre, a foglalkoztatottságra, a regionális versenyképesség központi kategóriájára, a jövedelemre és az előbbieken keresztül pedig az életszínvonalra és az életminőségre. A települések, és térségek emberi tőkéje illetve annak potenciálja tehát erőteljes hatással van az életszínvonal és az életminőség javulására, így a területi versenyképesség fokozásának alapvető feltételei közé tartozik. Mindez egybevág az Európai Bizottság hatodik regionális időszakos jelentésében foglaltakkal (EC, 1999), miszerint a versenyképesség nemcsak az ún. 'hard' tényezőktől (fizikai infrastruktúra, beruházások stb.) függ, hanem az ún. 'soft' elemektől (emberi tőke, társadalmi tőke, intézményi infrastruktúra stb.) is. A jelentés szerint a versenyképesség egyre növekvő mértékben függ az emberi tőkétől, illetve a munkaerőt jellemző szakértelemtől és hozzáértéstől. Az előbbiekből következően a hatékony oktatási és képzési rendszerek fontos szerepet töltenek be a versenyképesség javításában a komparatív előnyök erősítésén keresztül. RECHNITZER ÉS SMAHÓ (2005) szerint a humán erőforrásokat befolyásoló területi tényezők négy csoportba sorolhatók: emberi tényezők, életminőség, tudás- és ismeretközlés hálózata és a településhálózat. Az egyik ilyen csoport tehát a tudás- és ismeretközlés, átadás hálózata, melybe a különböző szintű – általános, közép- és felsőfokú – iskolai képzés, a kutatás-fejlesztés, valamint azok intézményei, szakemberei tartoznak, melyek jelenléte döntő a települések és térségek humán erőforrásainak alakításában.

² „Az infrastruktúra azon hálózatok, objektumok, létesítmények, berendezések, ismeretek, intézmények rendszere, valamint ezek tevékenysége és az általuk nyújtott szolgáltatások, amelyek a gazdaság működéséhez, valamint növekedéséhez és versenyképességéhez, a lakosság életviteléhez, életminőségéhez nélkülözhetetlenek, illetve szükségesek.”

ANYAG ÉS MÓDSZER

A kutatás célja a Szegedi Tudományegyetem Mezőgazdasági Főiskolai Kar szakember-kibocsátásának térségi vizsgálata különös tekintettel a Hódmezővásárhelyi kistérségre. Ezen túlmenően annak a hipotézisnek az alátámasztása, miszerint az SZTE MFK hatása a szakember-kibocsátás alapján a Dél-alföldi régióban, azon belül Csongrád megyében illetve a Hódmezővásárhelyi kistérségben a legnagyobb mértékű. A vizsgálathoz felhasznált adatok egy része (2001-2005 között végzett hallgatók névsora és lakhelye) a Szegedi Tudományegyetem Egységes Tanulmányi Rendszerének hallgatói adatbázisából származik. Az adatok másik részét a vizsgálatba vont hallgatók direkt és indirekt megkeresésével magam állítottam elő. Az adatbázisok vizsgálhatóvá tételéhez elvégeztem az adatok tagozatok és kistérségek szerinti bekódolását. A kistérségek bekódolását a 244/2003. (XII. 18.) Kormányrendelet által lehatárolt területfejlesztési-statisztikai kistérségek rendszerének megfelelően kialakított kistérségi kódok alapján a Magyar Köztársaság Helységnévtárának segítségével végeztem el. A vizsgálatok elvégzéséhez és az eredmények kiértékeléséhez az MS Excel táblázatkezelő programot valamint az SPSS 11.0 statisztikai programcsomagot használtam.

EREDMÉNYEK

A főiskola jelenlegi funkciói (1. oktatás, képzés – tudástranszfer; 2. K+F – technológiatranszfer; 3. szaktanácsadás – tudás- és technológiatranszfer) közül az oktatási tevékenység térségi hatásaival foglalkoztam. A főiskola térségi szerepköre kapcsán két fontos tényezőt kell kiemelni. Egyik, hogy továbbtanulási lehetőséget biztosít a térségben, illetve a főiskola oktatási vonzáskörzetében élő a mezőgazdaság, tágabb értelemben az agrobiznisz különböző szférái iránt érdeklődőknek. Másrészt az oktatási tevékenység eredményeként szakemberekkel látja el a térség és a főiskola oktatási vonzáskörzetébe tartozó területek gazdaságát. A kutatás első lépéseként megvizsgáltam a végzett hallgatók végzés előtti állandó lakhelyének regionális megoszlását (1. táblázat).

1. táblázat. A 2001-2005 között végzett hallgatók lakóhelyének regionális megoszlása³

Megnevezés	Közép-Mo.	Közép-Dtúl	Nyugat-Dtúl	Dél-Dtúl	Észak-Mo.	Észak-Alföld	Dél-Alföld	Külföld ⁴
Fő (N)	29	26	1	27	33	65	266	12
Százalék (N)	6,3	5,7	0,2	5,9	7,2	14,2	58	2,6
Fő (L)	29	21	0	21	14	38	187	0
Százalék (L)	9,4	6,8	0	6,8	4,5	12,3	60,3	0
Fő (T)	10	7	1	8	6	12	39	0
Százalék (T)	12	8,4	1,2	9,6	7,2	14,5	47	0
Fő (Ö)	68	54	2	56	53	115	492	12
Százalék (Ö)	8	6,3	0,2	6,6	6,2	13,5	57,7	1,4

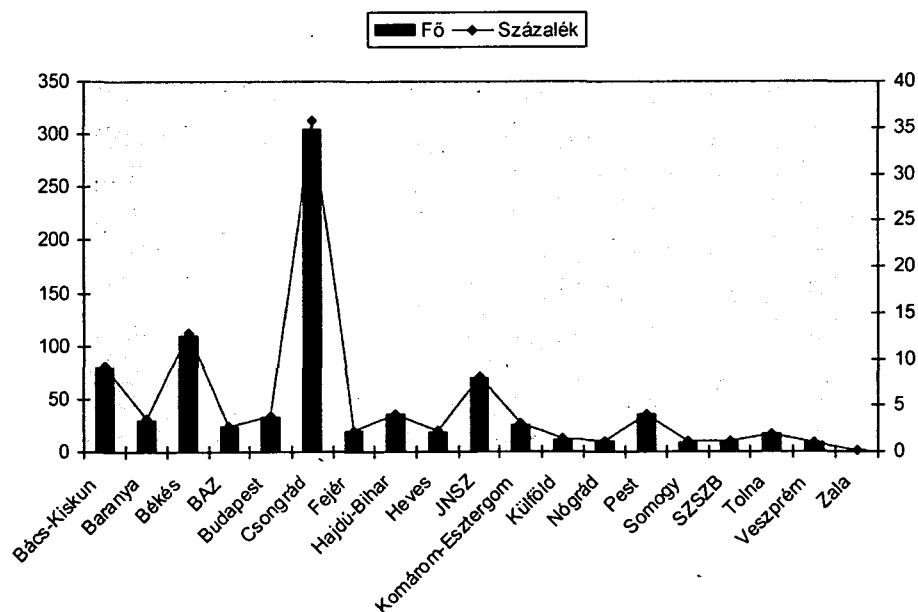
A táblázatból kivehető, hogy mindhárom tagozat esetében a Dél-alföldi régióból származott a végzett hallgatók döntő többsége, összességében 57,7%-a. A második legjelentősebb régió az Észak-Alföld, hiszen onnan származott a hallgatók 13,5%-a,

³ A 2001 és 2005 közötti öt évben a főiskolai képzés három tagozatán (Ö) 852 hallgató végzett, melyből 12 fő magyarjku külföldi állampolgár volt. Nappali tagozaton (N) 459 fő (a külföldi állampolgárok mindegyike e tagozaton végzett), levelező (L) tagozaton 310 fő és távoktatási (T) tagozaton 83 fő szerzett agrármérnöki diplomát.

⁴ A 12 határon túli magyar diákból 11-en Vajdaságból, egy fő pedig Felvidékről érkezett a főiskolára.

tagozatonként közel azonos arányban (N: 14,2%; L: 12,3%; T: 14,5%). Az előbbieket alapján a két régió együttes részesedése a végzett hallgatók származását illetően 71,2%, ami azt jelenti, hogy az SZTE MFK oktatási vonzáskörzete leginkább a két alföldi régióra terjed ki. Ebben fontos szerepet játszhat, hogy a két régióban a mezőgazdaság fontos ága a térség gazdaságának, hiszen az ágazat az országos átlagot jóval meghaladó mértékben járul hozzá a területi GDP-termeléshez, másrészt mindkét régióban az országos átlagot meghaladó az agrárfoglalkoztatottság mértéke. Érdekes, hogy a Nyugat-dunántúli régióból érkezett hallgatók részaránya nem éri el a külföldi hallgatók egyébként is alacsony részarányát. Véleményem szerint mindez leginkább a távolsággal, illetve a térségben található agrár-felsőoktatási intézmények (Mosonmagyaróvár, Sopron, Keszthely) jelenlétével magyarázható. Szintén érdekes jelenség a Központi régió és azon belül is Budapest viszonylagosan magas aránya (8 illetve 3,9%). Ezzel kapcsolatosan érdemes kiemelni, hogy ebből a térségből elsősorban a levelező (9,4%) és a távoktatási tagozaton (12%) volt magasabb a végzett hallgatók aránya. A végzett hallgatók végzés előtti lakhelyének regionális vizsgálata további érdekességre mutatott rá. A két legjelentősebb hallgatót adó alföldi régió kívülről átlagosan a végzetek 28,8%-a érkezett. Ehhez hasonló értéket kaptam a nappali (27,9%) és a levelező (27,5%) tagozatra is. A távoktatási tagozat esetében azonban az átlagos mértéket mintegy 10 százalékponttal meghaladó értéket (38,4%) kaptam, ami kifejezi a távoktatásos hallgatók nagyobb mobilitását. Mindez azt jelenti, hogy a távoktatási tagozaton 2001-2005 között végzett hallgatók nagyobb arányban érkeztek a fő vonzáskörzetet adó régiókon kívülről. Ebben véleményem szerint meghatározó szerepet játszik a távoktatási tagozat képzési rendszere, ami lehetőséget ad a hallgatóknak arra, hogy nagyobb távolságból, akár család és munka mellett is folytathassák tanulmányaikat a főiskolán.

A regionális megoszlást követően a megyék szintjén vizsgáltam a végzett hallgatók lakóhely szerinti megoszlását, Budapesttel és külfölddel együtt. A vizsgált öt év alatt végzett hallgatók összesített adatait az 1. ábrán szemléltettem. Az ábra tanúsága szerint a Dél-alföldi régió mindhárom megyéjének részaránya kimagaslik a megyék rangsorában⁵.

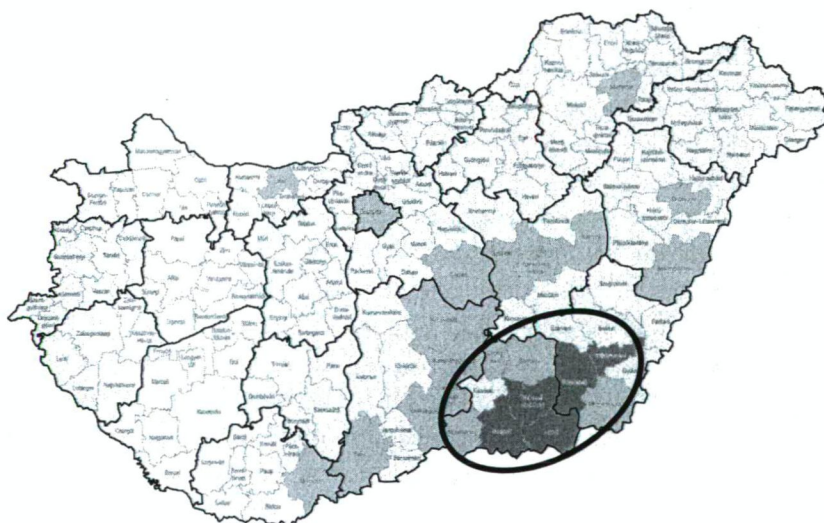
1. ábra. A 2001-2005 között végzett hallgatók lakóhelyének megyénkénti megoszlása

⁵ Békés megye: 12,8%; Bács-Kiskun megye: 9,3%; Csongrád megye: 35,7%.

A dél-alföldi megyék mellett egyedül Jász-Nagykun-Szolnok megye részesedése (8,2%) haladja meg az 5%-ot. Azonban Budapestet és Pest megyét együtt véve 8%-os részesedést kapunk, ami majdnem megegyezik JNSZ megye részesedésével.

Az előbbieknél megfelelően a végzett hallgatók lakóhelyének megyei szintű vizsgálata alapján az SZTE MFK oktatási vonzáskörzete módosul, hiszen az előbbi öt megye Budapesttel együtt a végzett hallgatók lakhelyének 73,9%-át⁶ adja. Mindez rámutat a területi folyamatok nagyobb területi egységek vizsgálatánál tapasztalható összevonási információvesztésre. A megyei szintű vizsgálat többek között arra is rámutat, hogy miért olyan alacsony a Nyugat-dunántúli régió részesedése a végzett hallgatók származását illetően. Ennek legfőbb oka, hogy Győr-Moson-Sopron és Vas megye egyáltalán nincs rajta a főiskola oktatási vonzáskörzetének térképén, ugyanis egyetlen hallgató sem érkezett a főiskolára az előbbi megyékből. Ehhez járul hozzá, hogy Zala megyéből a végzettek mindössze 0,2%-a (2 fő) származik.

A kutatás harmadik lépésében megvizsgáltam a végzett hallgatók lakóhelyének kistérségenkénti megoszlását (2. ábra). A kistérségi szintű vizsgálat még inkább alátámasztja a nagyobb területi egységek vizsgálatánál tapasztalható összevonási információvesztést és rámutat arra, hogy az összefüggések, illetve a területi különbségek sokszor finom szerkezetűek és csak kistérségi keretben írhatók le.

2. ábra. A 2001-2005 között végzett hallgatók lakóhelyének kistérségek szerinti megoszlása

Az ábrán azt a 24 kistérséget jelöltem, melyből a legtöbb végzett hallgató (70,8%) érkezett a főiskolára⁷. Mindez újfent módosítja a főiskola oktatási vonzáskörzetének térségi kiterjedését. A vizsgálat eredményeként sikerült pontosabban lehatárolni a főiskola hatásának lehetséges színtereit és egy jellemzően Csongrád és Békés megyei érintettséget feltárni⁸. Az ábrán sötétebb színnel jelöltem azt az öt kistérséget⁹, melyből a végzett hallgatók¹⁰ legnagyobb hányada, 35,9%-a (tehát többen mint Csongrád megyéből) érkezett.

⁶ Nappali tagozaton 72,5%, levelező tagozaton 77,1% és távoktatási tagozaton 69,9%, ami szintén rámutat a tagozatok közötti különbségre a hallgatók származását illetően. Az előbbi számok még elgondolkodtatóbbak, ha figyelembe vesszük, hogy a levelező tagozaton nem volt hallgató BAZ megyéből és külföldről, távoktatási tagozatra pedig Veszprém és Zala megyéből, valamint külföldről nem érkezett hallgató.

⁷ A vizsgált időszakban (figyelmen kívül hagyva a külföldről érkezetteket) 100 kistérségben volt lakhelye a főiskolán végzetteknek.

⁸ Az ovállissal jelzett és megjelölt kilenc kistérségből érkezett a végzett hallgatók 38%-a.

⁹ Békéscsabai, Hódmezővásárhelyi, Makói, Orosházai és Szegedi.

¹⁰ N: 36,1%; L: 36,1%; T: 33,6%.

Érdekes, hogy a főiskola oktatási vonzáskörzetébe tartozó két legjelentősebb kistérségből (Hódmezővásárhelyi és Szegedi) a végzettek 11,2–11,2%-a (95–95 fő) érkezett. Szintén a tagozatok közötti különbségre hívja fel a figyelmet, hogy a nappali tagozaton végzett 459 hallgató (ebből 12 fő külföldi) 84 (+ külföld), a levelező tagozaton végzett 310 hallgató 72, míg a távoktatási tagozaton végzett 83 hallgató 38 kistérségből származott. Mindezt tovább árnyalja, hogy a hallgatók származását tekintve a 2%-ot elérő, illetve azt meghaladó részesedésű kistérségek száma a nappali tagozaton 9 (+ külföld), levelező tagozaton 12, távoktatási tagozaton pedig 16. Külfölddel együtt az előbbi kistérségekből¹¹ származott a megfelelő tagozatok hallgatóinak 50,8, 61 és 73,5 százaléka.

A kutatás negyedik lépésében azt vizsgáltam, hogy mi történt (elszármazott(?), dolgozik(?), stb.) a Hódmezővásárhelyi kistérségből érkezett végzett hallgatókkal, hiszen a főiskola valós térségi hatása az ő térségi jelenlétüktől és tevékenységüktől függ. A vizsgálat eredményeként a következőket kaptam: a végzettek 81,1%-a a kistérségben maradt, akiknek 65,3%-a dolgozik, 35,8%-uk az agrobiznisz valamely szférájában, 29,5%-uk pedig egyéb nem-agrár területen.

KÖVETKEZTETÉSEK

A kutatás alapján kijelenthető, hogy a főiskola hatása túlterjed a kistérségen, a megyén, a régión s még az országhatáron túlra is. Hatásának jelentős része azonban jellemzően öt kistérségre, Csongrád megyére, illetve a Dél-alföldi régióra koncentrálódik. A vizsgálat során kimutattam a főiskola szakember-kibocsátásának kistérségi jellemzőit és hatását a Hódmezővásárhelyi kistérség humán erőforrásaira. Ennek keretében megvizsgáltam a kistérségben maradt végzettek érvényesülését és azt tapasztaltam, hogy azok több mint négyötöde a kistérségben maradt, akiknek mintegy kétharmada az agrobiznisz, illetve egyéb, nem-agrár területen dolgozik. A kutatás igazolta, illetve bizonyította a főiskola hatását a kistérség humán erőforrásaira. A felállított hipotézisem igazolása teljesnek tekinthető, bár a kistérségek közül legmagasabb értékeket felmutató Hódmezővásárhelyi és Szegedi kistérségben egyenlő volt a végzett hallgatók aránya. Az eredmények értékelésénél, azonban figyelembe vettem, hogy a Szegedi kistérség közvetlenül a Hódmezővásárhelyi szomszédságában fekszik és lakónépessége több mint háromszorosa annak. Ilyen feltételek mellett a hipotézis mindhárom térségi szintre vonatkozóan igazoltnak tekinthető.

¹¹ Mindössze öt, a 2. ábrán sötéttel jelzett kistérségből volt mindhárom tagozaton hallgató.

IRODALOMJEGYZÉK

- Abonyiné Palotás Jolán (2003): Infrastruktúra. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 174. p.
- Beluszky Pál – Győri Róbert (2004): Fel is út, le is út... (Városaink településhierarchiában elfoglalt pozíciójának változásai a 20. században). Tér és Társadalom, XVIII. évfolyam, 1. szám. 1-41. p.
- EC (1999): Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of Regions in the European Union. European Commission, Luxembourg, 242. p.
- Fehér Alajos (2005): A vidékgazdaság és a mezőgazdaság. Agroinform Kiadó, Budapest. 336. p.
- Lengyel Imre (2000): A regionális versenyképességről. Közgazdasági Szemle, XLVII. évfolyam. 2000. december. 962-987. p.
- Rechnitzer János – Smahó Melinda (2005): A humán erőforrások sajátosságai az átmenetben. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest. 83. p.